

שליחת השעיר ביד איש עיתי

• דף 10 •

הרב אבישי נתן מייטליס שליט"א

איתא בגמ' ביומא בדף 10. בא לו אצל שעיר המשתלח וסומך שתי ידיו עליו ומתוודה... מסרו למי שהיה מוליכי.

האם שליחותו מעכבת

רש"י בדף 10. בד"ה 'אלא מת המשתלח' כתב שכיון שלא נעשה בבגדי לבן, אינו מעכב: 'דשעיר המשתלח כל דבר המעכב בו אינו אלא הגרלה בלבד, לקבוע גורל של שם על שלו, דהא שמעינן ליה לר' יהודה דאמר לא התודה - כשר, וכל שכן דשילוח דלא מעכב לדברי הכל. דכי כתיב חוקה - אדברים שהכהן עושה בבגדי לבן, ולא על דברים הנעשים על ידי איש עתי'. כן עולה מהתוס' ישנים וכן מבואר בתוס' בדף מ. ד"ה 'ואזדו לטעמייהו'.

כ"כ הפסקי רי"ד מסכת יומא דף 10. ובאר ששילוחו אינו עבודה: 'מת המשתלח ישפך הדם. בשלמ' נשפך הדם ימות המשתלח, דלא אתעביד מצותיה, אלא מת המשתלח אמאי ישפך הדם, הא אתעבידא מצוותיה. פי' עיקר המשתלח הוא ההגרלה, וכיון שנפל עליו הגורל לעזאזל כבר נגמרה המצוה ושילוחו בחוץ אינה עבודה, ולמה ישפך הדם שלחבריו'.

נביא כמה ראיות לכך ששילוח השעיר עצמו אינו מעכב:

הגמ' בדף מ. אומרת שעד מתי צריך להיות חי, לר"י עד מתן דם ולר"ש עד וידוי דברים. אבל לא לאחר מכן.

הגמ' בדף 10. הביאה: 'ועוד אמר רבי יהודה נשפך הדם ימות המשתלח, בשלמא נשפך הדם ימות המשתלח דאכתי לא איתעביד מצותיה, אלא מת המשתלח אמאי ישפך הדם, הא איתעביד ליה מצותיה'.

אך המאירי בדף מ. כתב: 'וכל שמת קודם לכך צריך להביא אחר אף על פי שכבר נעשה מתן דמו של חבירו, אבל משהתודה עליו אם מת אין נזקקין. ויש פוסקים, שכל שמת עד שנדחה לעזאזל צריך להביא אחר'.

בירושלמי ביומא פ"ו ה"ב נראה שהוא חיוב: 'ע"ד דר' יהודה הוידוי מעכב ע"ד דר"ש אין הוידוי מעכב מה נפק מן ביניהון שלחו בלא וידוי ע"ד דר' יהודה צריך להביא שעיר אחר על דעתיה דר"ש אינו צריך להביא שעיר אחר אף בפר כן שחטו בלא וידוי על דעתיה דרבי יהודה צריך להביא פר אחר על דעתיה דר"ש אינו צריך להביא פר אחר'.

יש לעיין בהגדרת שליחת השעיר בידי האיש עיתי, האם הוי עבודה, ומי שולח אותו.

א.

הגמ' למדה מריבוי בפסוק שיש לשלח את האיש העיתי אפילו בשבת. והק' הגמ' באיזה חילול שבת כרוכה שליחותו.

ובאר רש"י בד"ה 'למאי הלכתא': 'מה חלול שבת יש שהוצרך להתירו, אי משום תחומין - דרבנן בעלמא נינהו'. משמע מדבריו, שאם איסור תחומין הוא מדאו', אז ברור דבעי קרא להתיר לעבור על תחומין.

והק' העמודי אור בסי' יד והלא אתי עשה דשליחת השעיר דהוי מ"ע, ותדחה לאו דתחומין.

כן באר הרשב"א ביבמות בדף ו: 'דבמחמר ליכא עשה, דמסתמא תשבות אינו עשה אלא אאבות מלאכות'. כלומר, כיון דבמחמר אין עשה אלא לאו, יכול העשה לדחותו. וכן איסור תחומין אינו מאבות המלאכות גם אם הוא מדאו', ואתי עשה דשילוח וידחנו.

ר' ששת סבר שריבה הכתוב לשלוח בשבת להתיר שאם היה חולה מרכיבו על כתפו, והותרה הוצאה בשבת. ואכן הירושלמי ביומא פ"ו ה"ג כתב: 'חלה המשתלח מרכיבו על החמור'. הרי שנאמר פסוק לחדש שנשלח השעיר אף בשבת. והק' היעב"ץ בהערות בסוף המסכת תימה, והלא מחמר אינו אב מלאכה, ומדוע בעי פסוק להתיר, די לן שעשה ידחה ל"ת.

אך בעיקר הדברים יש להקשות, הלא שילוח השעיר נעשה במסגרת עבודות היום, ולהכי נדרשו לפסוק להתיר זר. ומדוע נדרשו לפסוק שדוחה שבת, והלא כל עבודות המקדש דחו שבת, ומדוע בעי דרשה נוספת לשילוח השעיר.

וי"ל, עפ"י הא דאיתא במנחות בדף עב דרבי אליעזר ב"ר שמעון אמר שעומר שנקצר שלא כמצוותו, פסול. שסבר כר"ע שכל מלאכה שאפשר להעשות מערב שבת אינה דוחה את השבת. וס"ל שקצירת העומר מצוה. והא ניתן לקוצרה בער"ש. הרי שסבר שחייב לקצור היום. שמענו מכך, שכל שיכול להקדים ולהעשות, אינו דוחה את השבת. ולגבי דידן, כיון שהשילוח אינו מעכב, למה שיתירו את שילוחו בשבת. קמ"ל, דדומיא דאברים ופדרים הקרבים בשבת אף שאינם מעכבים. ואזי אין ללמוד מדין זה אם הוי עבודה, אבל וודאי שאינו רק כהכשר עבודה.

הגבורת ארי בדף סו: יישב את הק' ממנחות, שכיון ששני השעירים נחשבים כחד קרבן חשיבי. וכיון שהשעיר הפנימי דחה שבת, אף כל עשיותיו דוחים את השבת. כשם שהקטרת אמורים לא מעכבת, אך נעשית בשבת אגב כך שהקרבת כולו דוחה את השבת. ועוד יישב, ששילוחו של השעיר לא מעכב את השעיר הפנימי אך בכפרת כל ישראל הוא מעכב. שאם לא דוחהו מהצוק נחסר להם כפרת ישראל. מעין זה באר המקדש דוד סי' כד אות ו בדעת מ"ד שווידוי לא מעכב, שאין כפרה בלא ווידוי, ואף שמת ולא נדרש להביא אחר, מ"מ אינו מכפר עליו.

החלקת יואב בקבא דקשייתא קושיא ה הקשה שמשכחת לה הצורך בפסוק ביו"כ שחל באחד בשבת (כשקידשו בראה) ועוברים על איסור הכנה דאו' בהזמנת האיש עתי. והלא הגמ' בביצה בדף ב: אומרת שבהכנת סעודה מיו"ט לשבת יש איסור הכנה. ושפיר בעינן קרא להתיר הכנה זו. ורש"י בדף סו. כתב שבעינן מזומן 'מאתמול'.

ומצאנו קפידא גדולה בשליחת השעיר בידי איש המוכן ומזומן לכך מראש, כפי שהעיר האבני נזר חו"מ סי' קמב שכן אם נטמא העתי, היה ראוי שיקחו איש אחר, ולא יתירו כניסתו בטומאה. וכן אם חלה, אומנם הותר ע"י אחר, אך וודאי משתדל להעשות ע"י המזומן מראש לכך. וכן אם נחלש האיש עתי ונצרך לאכול בכדי להמשיך, היה לן לבחור על אתר לשולחו בידי איש אחר חזק שיכול ללכת ללא

ביטול העינוי, ומדוע התירו לו לבטל את עינוי היום שלו. ע"כ שסברו שעדיף לשלוח ע"י המוזמן לכך.

ולגבי הכנת האיש העתי, הלא דין הכנה אינו מעכב בשעיר המשתלח, ואם חלה העתי שולחים ע"י אחר. והא מצוה שאינה מעכבת אינה דוחה את השבת. וברור א"כ שלא נאמר שהכנת האיש עתי דוחה שבת, רק השליחה עצמה דוחה שבת. ואולי להכי בעי קרא להתיר? הרי שהבין שאף שאין כאן מלאכה גמורה, אפ"ה נאסר בהכנה.

וכל תירוצי הגבורת ארי לא שייכי הכא, שהרי עדיין לא דחתה השחיטה את השבת, וליכא סיבת היתר לדחות את השבת. וברור שאסור להכין ולמנות את העתי בשבת, ורק לגבי דחייתו אתי קרא להתירו.

ועי"ל, דמנ"ל דבעי להזמינו בערב היום, כפי שכתב רש"י, העיקר שיהא מזומן לפני כניסת היום, וכיון שאין חיוב להכינו דווקא אתמול ובשבת, אינו דוחה את השבת. ואכן הרמב"ם בהל' יו"כ פ"ג ה"ז כתב לשלחו ביד 'איש המוכן להוליכו למדבר' ולא ציין מאתמול. וניתן להכינו גם קודם השבת.

וי"ל עוד דקדוק בדברי רש"י בדף סו: בד"ה 'עתי אפילו בשבת' שכתב: 'עתי בעתו ובמועדו ישתלח, ולא יעבור ואפילו בשבת ובטומאה'. הרי קפידת התורה שיעשה השילוח במועדו בדווקא. ודווקא השילוח עצמו דוחה שבת, ולא הכנת העתי. ואה"נ והכנתו לא יעכב את השבת.

השאגת אריה בסי' נ חידש שהיכא שהמצוה עצמה דוחה שבת, אזי גם ההידור שלה ידחה. הוא דן לגבי הגמ' במנחות בדף סד. שאם הביא חטאת כחושה במקום שמינה עובר על 'הקריבהו נא לפחתין'. על כן אם הביא קודם שמינה ואח"כ הביא כחושה חייב. אך אם הביא כחושה ואח"כ הביא שמינה פטור, ואף אומרים לו להביא השמינה. והא הבאת השמינה הינה רק הידור. לעומת העומר שעדיין טרם הגיע זמנו להקרב, ולא דחה עדיין שבת, ולהכי הקצירה לא תדחה את השבת. ולכן השעיר נשלח בשבת אף שאינו מעכב.

ב.

המקדש דוד הק' על דברי הגמ' בדף סו. לגבי מחל' רב ושמואל על אברי השעיר אם מטמאים לאחר שילוחו. והק' המקדש דוד שלאחר שהתקיימה מצוותו שוב אינו מטמא בגדים.

והרי השילוח לא נעשה ע"י כהן ולא כה"ג כדיני עבודות היום (אא"כ נבין שהאיש עתי הינו כשלוחו של הכה"ג), ולא עבודה הוא, ולכאורה אף לפני שנשלח יהא מותר בהנאה שכן נעשה מצוותו. ומדוע נאמר שרק לאחר שנזרק יש מח' שיהא מותר בהנאה.

הרי מטמא השולח את בגדיו משעה שיצא מהחונות וכו', אבל וודאי שבארץ גזירה הוא לאחר שהתקיימה מצוותו, ומדוע נאסרו אבריו בהנאה.

ג.

כל עבודות היום נעשו ע"י הכה"ג, ויל"ע האם שליחת השעיר נעשתה ע"י הכה"ג, ואזי האיש עיתי הינו שליחו של הכה"ג. או שמא, האיש עיתי הינו המקיים המצווה ללא כל דיני שליחות.

בגמ' בדף עא. איתא דאומר האיש עיתי לכה"ג 'עשינו שליחותך', הרי דהוי שליחות. וכ"כ המאירי דלהדיא: 'ובא להודיעו שעשה שליחותו, כדרך כל שליח'. ואפשר, דלישנא דקרא נקט כנא' 'ושלח ביד איש עתי', ולא מדיני השליחות אומר לו כן. הדבר אברהם בסי' ה אות י דן אם האיש עתי יכול להיות קטן או נוכרי, דלאו בני שליחות הם.

בשו"ת הרשב"א תשו' שנו סבר שב"ד יכול לצוות על גויים ליתן את פתילת האש לפיו של המחוייב שריפה. ואף שמיתה זו היא כפרה עבור הנהרג, מהני לעשותה בידי גויים. שכן עיקר הכפרה היא בפסק הדין שהתיר דמו למתיתה, ולא ביישום ובהריגה בפועל.

הגמ' ביומא בדף סח: אומרת שאומרים לכה"ג, שהגיע השעיר למדבר, ופירש"י שם בד"ה 'אמרו לו לכהן גדול': 'שאינו רשאי להתחיל בעבודה אחרת, עד שהגיע שעיר למדבר שנאמר ושלח את השעיר במדבר, ואחר כך ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה'. הרי ששליחת השעיר הינה חלק מסדר עבודת הכה"ג, ומתורת שליחות אתינן עליה.

אי נימא שהעתי הינו שליח הכה"ג, שפיר בעינן פסוק להתיר שילווחו בשבת. שכן העשה הינו של הכה"ג ומי שעובר על הל"ת הוא האיש עתי, ולא אמרינן שעשה ידחה ל"ת בכה"ג.

הגמ' בדף סו: תהתה, מדוע בעי קרא להתיר אם האיש עתי נטמא, והלא אין בשילוחו איסור מקדש וקדשיו. ויישבה הגמ' שהאיש עתי נכנס לעזרה ליטול ולקחת השעיר אף אם הינו טמא. וכתב ע"כ רש"י בד"ה 'נכנס טמא לעזרה': 'שהכהן מוסרו לו שם'. הרי לן שהאיש עיתי הוא שליחו של הכה"ג.

עוד הוכיח השואל בדבר אברהם בסי' ה אות יא מכך שהכה"ג מוסר לאיש עתי את השעיר, מיד ליד, ולכן נדרש להכנס לעזרה על אף שהוא בטומאה. והק' למה לשון 'ושילח' אינו כמו בגירושין שא"צ מידו ממש. אך הדבר אברהם השיב שאין לדרוש מעצמינו דרשות ולומר שחייב להיות שליח הכה"ג.

אבל הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים פ"ה הל' כא לא תאר כן את נטילת האיש עתי, וכתב: 'נטמא המשלח הרי זה נכנס למקדש ונוטלו ויוצא'. ולא נוטלו מידי הכה"ג. נמצא, שמה שמחוייבים להמתין להגעת השעיר למדבר, אינו משום עבודת הכה"ג, אלא מדיני עבודת היום, שדינה של הקטרת חלב החטאת להעשות לאחר שילוח השעיר. ואומנם כתב הרמב"ם בפ"ג שהכהן משלח את האיש עיתי, ויש לבאר את הסתירה בדבריו, בעז"ה.

כלומר לרמב"ם אתי עשה ודחיא לל"ת, כיון שהאיש עתי הוא מקיים המצווה, ולא צריך קרא להתיר שליחותו בשבת. אך אם השליחת העתי היא משליחות הכה"ג, אין כאן עשה דוחה ל"ת של אותו אדם, ואזי הוא צריך פסוק להתיר שליחתו בשבת. ואתי שפיר שהרמב"ם שם בהל' יט כתב: 'חלה השעיר ואין יכול להלך, מרכיבו על כתפו ואפילו בשבת'. ולא כתב כירושלמי שהרכיבו על החמור. שכן דין מחמר פשוט שמותר מדיני עשה דדוחה לל"ת, ורק לדיני הוצאה שיש בו דין תשבות צריך פסוק להתיר. אך הירושלמי הבין שאין כאן עשה דדוחה ל"ת באותו אדם ולכן צריך פסוק להתיר מחמר.

א"נ י"ל בדעת הירושלמי שהאיש עתי הוא שליח הכה"ג, סבר הירושלמי שאף במחמר יש עשה תשבות, וחייב פסוק להתיר אף את דין המחמר.

א"נ י"ל שהרמב"ם והירושלמי לא נחלקו בגדרו של האיש עתי, ולכו"ע הינו שליח הכהן, ונחלקו רק אם עשה של שליח דוחה ל"ת של משלח. כשם שמצאנו שנחלקו בגדר היתר היבמה להתיר לאו דאשת אח מכח עשה דוחה, אף שהיא אינה מצווה בעשה.

ד.

איתא בגמ' דרשה שהאיש עתי נכנס אף בטומאה ליטול את השעיר.

השטמ"ק בכריתות הביא שני טעמים לכניסתו בטומאה. מדין שנא' על השעיר שיעמד חי, משמע גם על האיש העתי. וכן עוד טעם, שלא יאמרו שהוי עבודה, לכך התירו בטומאה. וזהו חידוש, שיותר לו להכנס בטומאה למען כך.

הדבר אברהם בסי' ה אות יב הטעים זאת עפ"י הפני משה שנא' לשלחו ע"י איש אחד, ולא שנים. ואם ימסרו לאיש שיתנו לעתי, הוי מסירה לשנים. אך כתב שקשה לחדש דרשות ודינים מעצמינו. ודן בגדר דין המלווים את האיש עתי שהיתה הו"א בדף סז שנטמאים בגדיהם, אימתי מוגדרים כמלווים. מהעזרה, או מירושלים. הגמ' שם הביאה דעת ר' יהודה שסבר שיצא מחומת ירושלים, ור' יוסי ור' שמעון סברו שמשעת דחיפתו לצוק.

משמע ששילוחו של כה"ג לא מתחיל ליוי, ולא מוגדר שהתחיל שילוח השעיר, ולא נטמא.

ה.

האור שמח בהל' יוה"כ פ"ג ה"ז באר את שפסק הרמב"ם שם: 'על כל סוכה וסוכה אומרין לו הרי מזון והרי מים, אם כשל כחו וצריך לאכול אוכל', אימתי הותר לאיש העתי לאכול ולשתות: 'פשטיות דברי רבינו דהותרה לו לאכול אף אם אינו מסוכן, רק שלא יוכל להביאו לעזאזל, נדחה מפני זה ענוי דיוהכ"פ, וכמו שהותרה לו שבת וטומאה, כמו דדרשו מעתי. ולא קשיא מהא דאמרו (יומא דף פ"א) מה לענוי שלא הותר מכללו תאמר במלאכה, דזה לא מקרי הותר מכללו, מה שקדושת יוה"כ נדחה עבור עבודת יוה"כ, דזהו גופיה קדושת יוה"כ, והוי כמו שאמרו מנחות (דף מ"ח ע"א) חטא בשבת בשביל שתזכה בשבת כו', רק מה שנדחה עבור מוספי שבת שאינן מקדושת יוהכ"פ או תמידין, דמלאכה הותרה בשביל זה ודוק'.

והנה תמידי היום ומוספי בשבת קרבין ע"י הכה"ג, ומקבלים את שם היום, ומחויב בעינוי. והכיצד סבר שהשילוח ידחה את העינוי?

ובאר במשנת יעב"ץ בסי' נז סק"ג שמיירי שהאיש עתי יאכל פחות מהשיעור, והוי חצי שיעור שאסור אך אינו אותו שם איסור שיש בשיעור מלא. ואזי מקיים דין ומצוות עינוי גם אם אכל חצי שיעור. ואם כשל כחו אוכל כזית דהוי חצי שיעור, אבל לא שיעור שלם.

שמענו מכך, ששליחת השעיר היא חלק מקרבנות יוה"כ וכדינם.

אך עד שעת הגורל יש לשעיר שם קרבן, וראוי לכך. ולאחר וידוי דברים או זריקת הדם, בטל שם קרבן שעליו והוא רק מקיים מצוה בשליחתו. ולדעת הגבורת ארי שליחתו מעכבת את כפרת כלל ישראל, רק את השעיר הפנימי אינו מעכב.

ו.

בשיעורי אבא מארי הובא יסוד חדש בהגדרת שליחותו של האיש עתי.

האיש עתי נכנס בטומאה בכדי לקבל מידי הכה"ג את השעיר, כפי שהביא הרמב"ם בהל' יו"כ פ"ב ה"ב ופ"ג ה"ד ובפ"ד ה"ב, ומשום שהוא שליחו של הכה"ג. ומהאי טעמא אמרינן בסוף פרקין שהכה"ג המתין מלקורא התורה עד זמן שהגיע השעיר למדבר, וכך מבואר ברמב"ם. והלא תימה, שכן הרמב"ם בפירוש המשנה כתב שאין הלכה כר' יהודה והשעיר מכפר לא מעת הגיעו למדבר אלא בעת שדוחפו מהצוק, שדחייתו זוהי מצוותו, ויש ליתן לשון הזהורית בראש השעיר בעת שילווחו. וכיצד פסק הרמב"ם בהלכות, שכבר מעת שמגיע השעיר למדבר מתחיל הכה"ג לקרוא, והלא יש לו להמתין שיגיע השעיר לצוק וידחף.

ובאר הגרי"ז בחידושי הגרי"ז בסוף הספר, עמ' עז בשם אביו הגר"ח דמשום כן מחוייב הכה"ג, המשלח, להיות בעזרה כל זמן שנעשית שליחותו, ולכן לא יכול לצאת מהעזרה לקרוא בתורה בעזרת נשים שהיא קדושה בקדושת הר הבית ולא בקדושת המקדש, עד שתסתיים שליחותו, בהגיע השעיר לארץ גזירה במדבר. וכן דייק מלשון הרמב"ם בהל' יו"כ פ"ג ה"ח: 'כיון שהגיע השעיר למדבר יצא כ"ג לעזרת נשים לקרות בתורה'. והשווה זאת לחיובו של הכה"ג להיות בק"ק בכל עת הקטורת עד שיתמלא הבית עשן, אף שכל השנה יצא מיד משהקטיר. שכן כל השנה מיד משהקטיר קיים מצוותו ודינו, ורשאי לעזוב את העזרה, ודין העלאת תמרתו אינו אלא למצותו של החפצא ששייך בהו מעילה. אך ביוה"כ דין העלאת עשן הינו חלק מההקטרה של קטורת דיוה"כ ולא רשאי הכ"ג לעזוב את הק"ק כל זמן העבודה.

ע"כ שנעשה האיש עתי שליחו של הכה"ג עד הגיעו למדבר, ומהאי שעתא, התקיימה מצוותו. וישנה עוד הלכה ודין על האיש עתי עצמו לשלח ולדחוף את השעיר בצוק. ולפי"ז העתי אכן מקבל מידי הכה"ג ונעשה שליחו עד הגיעו למדבר,

ומהאי שעתא מותר לו לצאת מהעזרה ולקורא בתורה בעזרת נשים. ולגבי דחיפתו אינו שליחו אלא מקיים את מצוותו.

ואתי שפיר שנחלקו רב ושמואל אם אברי השעיר המשתלח מותרים בהנאה, שכן נעשה מצוותן. והלא לפני שליחתו גם כבר נתקיים מצוותו, ומדוע מטמא לכו"ע בהאי שעתא.

ולדברי הגרי"ד אתי שפיר, שכן העתי שליח הכה"ג עד המדבר, ומכאן והלאה עושה את מצוותו ודוחף השעיר.

אך נשאר ק' מדוע אברי השעיר אסורים בהנאה, והלא כבר אין דין עבודת הכהן ושליחותו.

.ז

מה הדין אם חלה העתי באמצע הדרך.

האם המחליף צריך ליקח מהתחלה מיד הכהן גדול? הרי צריך לקבל מהכה"ג, כיון ששלוחו? אבל הוא צריך להיות שליחו של העתי הקודם שכעת זו מצוותו?

הלא לגרי"ד העתי עושה שני חיובים של הכה"ג למדבר וגם את שליחות האיש עתי לדחוף מהצוק, אז הוא צריך שליחות משניהם?